

Irena Pyka, Aleksandra Nocoń

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach; Katedra Bankowości i Rynków Finansowych

e-mails: irena.pyka@ue.katowice.pl; aleksandra.nocoon@ue.katowice.pl

DYLEMATY POMIARU I OCENY PROCESU REPOLONIZACJI BANKÓW W POLSCE

DILEMMAS OF MEASURING AND ASSESSMENT OF THE REPOLONIZATION PROCESS OF BANKS IN POLAND

DOI: 10.15611/pn.2018.531.36

JEL Classification: G21, G32, H13

Streszczenie: Problematyka przemian własnościowych w polskim sektorze bankowym stanowi trwały przedmiot zainteresowania w publikacjach i realizowanych projektach badawczych. Repolonizacja traktowana jest jako kolejny etap przemian własnościowych w polskim sektorze bankowym, nacechowanym zwiększeniem udziału polskich inwestorów w akcjonariacie bankowym, a jej zasadniczym celem jest zmiana kierunku alokacji oszczędności polskich podmiotów gospodarczych umożliwiającą wzrost skali ich efektywności. Pojawienie się po okresie globalnego kryzysu finansowego „okienka konsolidacyjnego” i towarzyszący mu silniejszy ruch kapitału bankowego stały się istotnym argumentem przemawiającym za repolonizacją banków w Polsce. W opracowaniu analizuje się i ocenia problemy pojawiające się w płaszczyźnie pojęciowej repolonizacji sektora bankowego w Polsce i jej pomiaru. Głównym zaś celem opracowania jest identyfikacja i krytyczna analiza oparta na próbie empirycznej oceny wybranych wskaźników repolonizacji.

Słowa kluczowe: proces repolonizacji, domestykacja kapitału bankowego, wskaźniki oceny repolonizacji banków w Polsce, struktura własnościowa sektora bankowego.

Summary: The issue of ownership changes in the Polish banking sector is a permanent subject of interest in publications and conducted research projects. Repolonization is defined as the next stage of ownership changes in the Polish banking sector, characterized by an increase of the share of Polish investors in the banking shareholding, and its main objective is to change the direction of savings allocation of Polish business entities, enabling an increase of their effectiveness. The appearance of the “consolidation window” after the period of the global financial crisis and accompanying stronger movement of bank capital, became an important argument for the repolonization of banks in Poland. The study analyzes and assesses the problems arising in the conceptual dimension of the repolonization of banking sector in Poland and its measurement. At the same time, the main aim of the study is identification and critical analysis based on the empirical evidence of selected repolonization indicators.

Keywords: repolonization process, domestication of bank capital, assessment indicators of banks' repolonization in Poland, ownership structure of a banking sector.

1. Wstęp

Repolonizacja banków w Polsce pojawiła się w przestrzeni ocen i analiz środowisk naukowych i biznesu bankowego wraz z ogłoszeniem założeń programu gospodarczego obecnego rządu¹. Dotychczasowe doświadczenia wynikające z funkcjonowania polskiego sektora bankowego po okresie transformacji ustrojowej wskazały bowiem, że centrale zagraniczne często traktują swoje polskie spółki-córki wyłącznie jako przestrzeń do realizacji własnych interesów biznesowych, sprzyjając coraz bardziej powszechnej w polskim środowisku opinii, że nawet w gospodarce globalnej kapitał ma swoją ojczyznę. Globalny kryzys finansowy wzmocnił silnie poglądy zwolenników repolonizacji sektora bankowego, pozwalając uznać, że w obliczu zagrożenia o bezpieczeństwie krajowego sektora bankowego decyduje rząd i podporządkowana mu władza monetarna, a państwa, które mają centrale banków komercyjnych na własnym terytorium, lepiej chronią swoją stabilność finansową [Pyka i in. 2018, s. 24]. Pojawienie się po okresie globalnego kryzysu finansowego „okienka konsolidacyjnego” i towarzyszący mu silniejszy ruch kapitału bankowego w skali międzynarodowej stały się dodatkowym argumentem przemawiającym za repolonizacją banków w Polsce.

Badania podjęte w tym obszarze wskazują, że założenie zmian proporcji własnościowych w bankach działających na terenie Polski może być przedmiotem licznych kontrowersji. W opracowaniu analizuje się i ocenia problemy pojawiające się w płaszczyźnie pojęciowej repolonizacji sektora bankowego w Polsce i jej pomiaru. Zakłada się bowiem, że właściwe zdefiniowanie repolonizacji warunkuje jej pomiar, obiektywizując ocenę dominacji kapitału krajowego nad kapitałem zagranicznym. Głównym natomiast celem opracowania jest identyfikacja i krytyczna analiza oparta na próbie empirycznej oceny wybranych wskaźników repolonizacji. Przeprowadzone badania wskazują, że ilościowe, ale też i jakościowe zmiany zachodzące pod wpływem repolonizacji w bankach krajowych wymagają monitorowania, ponieważ różne są jej efekty i zmieniają się one pod wpływem wielu wewnętrznych, zewnętrznych i globalnych czynników.

¹ „Kolejnym instrumentem kumulowania złożonych zasobów rozwojowych będzie udomowienie banków. Będziemy wspierać działania upowszechniające polską własność w sektorze bankowym. Pierwsze przejęcia banków należących dotychczas do zagranicznych grup kapitałowych pokazują, że jest to możliwe i całkowicie zgodne z regułami rządzącymi rynkiem bankowym. Działania te zwiększają bezpieczeństwo i stabilność sektora bankowego oraz pozwolą na reinwestowanie zysków banków w gospodarkę krajową” [PIS: *Program...* 2014, s. 79].

2. Kontrowersje pojęciowe repolonizacji banków

W powszechnym rozumieniu wynikającym ze strategii gospodarczej obecnego rządu repolonizację traktuje się na równi z udomowieniem kapitału finansowego podmiotów gospodarczych prowadzących działalność operacyjną w Polsce. Udomowienie to związane jest ze zmianą proporcji w kapitale akcyjnym (szerzej kapitale własnym), zakładając „przymusową emigrację” kapitału zagranicznego z Polski, daleko odbiegającą od liberalnych koncepcji gospodarczych i niespójną z globalnym wymiarem współczesnej gospodarki światowej. Z tego też powodu wielu jest przeciwników repolonizacji.

W opracowaniu i w prowadzonych badaniach, których jest ono efektem, zakłada się, że repolonizacja banków jest przede wszystkim kolejnym etapem przemian własnościowych sektora bankowego w Polsce, nacechowanym zwiększeniem udziału polskich inwestorów w akcjonariacie bankowym, a jej zasadniczym celem zmiana kierunku alokacji oszczędności polskich podmiotów gospodarczych, umożliwiająca wzrost skali ich efektywności. Orientacja biznesowa krajowego kapitału bankowego obserwowana w procesie jego udomowienia ma swoje wcześniejsze wzory w licznych krajach, poczynając od tych wysoko rozwiniętych, na rozwijających się kończąc, ze szczególnym uwzględnieniem państw Europy Środkowo-Wschodniej poddanych transformacji ustrojowej [Pyka i in. 2018, s. 155; Pyka, Nocoń 2018, s. 139-154].

Nawiązując natomiast do semantycznego znaczenia pojęcia „repolonizacja”, w opracowaniu przyjmuje się, że stanowi ona polską formę „domestykacji” kapitału bankowego. Udomowienie to bowiem polski odpowiednik łacińskiego pojęcia *domesticus* [www 1]. Kategoria ta, występująca dotychczas głównie w naukach biologicznych i przyrodniczych, odnosi się do długotrwałego procesu przekształceń cech i właściwości obiektu, którego dotyczy. W tym kontekście repolonizacja sektora bankowego jako forma domestykacji oznacza proces przemian własnościowych w polskim sektorze bankowym oparty na utrwalaniu takich cech kapitału bankowego, aby przy zachowaniu jego wysokiej efektywności tworzyć model biznesowy banków, sprzyjający trwałym inwestycjom krajowym w tym sektorze. Oznacza to, że repolonizacja jest kategorią wyrażającą proces długoterminowych zmian. Nie można jej traktować wyłącznie jako osiągniętego stanu proporcji kapitału bankowego. W niestabilnym otoczeniu zewnętrznym i w warunkach globalnej migracji kapitału inwestycyjnego proporcje między akcjonariatem krajowym i zewnętrznym mogą się bowiem szybko zmienić [Kurkliński 2016, s. 114]. Dla stabilności sektora bankowego struktura własnościowa jest szczególnie istotna, gdyż wpływa na jakość nadzoru właścicielskiego, efektywność funkcjonowania banków oraz możliwości ich rozwoju [Jaworski 2001, s. 254-364].

Wzrost znaczenia repolonizacji w procesie przekształceń własnościowych w polskim sektorze bankowym jest efektem różnych czynników. Przede wszystkim „czas na repolonizację” nastąpił dopiero wraz z globalnym kryzysem finansowym,

który osłabił motywy globalizacji gospodarki światowej. Liberalizacja procesów gospodarczych, ponadto silnie związana ze swobodą przepływu pieniądza i kapitału w skali międzynarodowej, znalazła się w centrum krytyki po globalnym kryzysie finansowym [Flejterski, Wahl 2010, s. 14]. Repolonizacji sprzyja też niestabilna sytuacja zagranicznych banków mających swe udziały w bankach krajowych na terenie Polski. Ich zwiększona skłonność do odsprzedaży tych udziałów tworzy korzystny klimat fuzji i przejęć w polskim sektorze bankowym. „Okienko konsolidacyjne” sprzyjające repolonizacji może jednak okazać się szybko puste [Instytut Wolności 2015, s. 7]. Zmiana proporcji między krajowym i zagranicznym kapitałem bankowym w Polsce dokonała się bowiem:

- pod wpływem silnej presji obecnego rządu, który realizując założenia swej polityki gospodarczej, przyczynił się do przejęcia Alior Banku i Pekao SA przez PZU SA,
- stale niskiej aktywności polskich inwestorów na rynku bankowym, co sprawia, że pozytywne efekty repolonizacji są głównie efektem politycznego i kapitałowego zaangażowania polskiego państwa,
- państwo pozostaje dominującym „graczem” w procesie repolonizacji.

Dlatego też, chociaż „przestrzeń repolonizacji” została w polskim sektorze bankowym dobrze wykorzystana, to jednak jej efektywność pozostaje przedmiotem kontrowersji, podobnie jak zasadność działań strategicznych o rozmytych celach polityki właścicielskiej banków i kompetencjach różnych jej uczestników. W opracowaniu i prowadzonych badaniach właśnie z tych powodów zwraca się uwagę na konieczność i sposób pomiaru przemian własnościowych dokonujących się w polskim sektorze bankowym.

3. Identyfikacja wskaźników procesu repolonizacji

Analizując istniejący potencjał możliwości pomiaru procesu repolonizacji sektora bankowego w Polsce, za najbardziej adekwatną uznano metodę wskaźnikową [Carpiga 2009, s. 63]. Efekty repolonizacji wydają się bowiem silnie rozproszone i niesprecyzowane, stąd uznano ją za prawidłowo dobraną metodę pomiaru. Badania wskazały też, że celem analizy wskaźnikowej powinna stać się ocena struktury własnościowej sektora bankowego oraz jej trwałości, jak również – na podstawie danych ilościowych i jakościowych – porównanie zmian dokonujących się w bankach ze zwróceniem szczególnej uwagi na banki krajowe oraz ich rolę w gospodarce, udział w rynku, siłę kapitałową, efektywność funkcjonowania, poziom innowacyjności czy stopień koncentracji w sektorze bankowym. Tabela 1 przedstawia efekty przeprowadzonego wyboru sposobów pomiaru procesu oraz zmian dokonujących się w rezultacie repolonizacji w sektorze bankowym w Polsce.

Tabela 1. Wskaźniki procesu repolonizacji

Grupy wskaźników	Wskaźniki procesu repolonizacji
Wskaźniki zmian struktury własnościowej	<ul style="list-style-type: none"> • Wskaźnik struktury kapitału krajowego w sektorze bankowym • Wskaźnik struktury kapitału zagranicznego w sektorze bankowym • Wskaźnik struktury kapitału krajowego w aktywach banku • Wskaźnik struktury kapitału zagranicznego w aktywach banku • Liczba banków kontrolowanych przez inwestorów krajowych • Liczba banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych
Wskaźniki roli sektora bankowego w gospodarce	<ul style="list-style-type: none"> • Wskaźnik aktywów sektora bankowego do PKB • Wskaźnik aktywów banków krajowych do PKB • Wskaźnik aktywów banków zagranicznych do PKB
Wskaźniki znaczenia banków w sektorze bankowym	<ul style="list-style-type: none"> • Wskaźnik udziału banku w aktywach sektora bankowego • Wskaźnik udziału w rynku kredytów: <ul style="list-style-type: none"> – banków z przewagą kapitału krajowego – banków z przewagą kapitału zagranicznego • Wskaźnik udziału w rynku depozytów: <ul style="list-style-type: none"> – banków z przewagą kapitału krajowego – banków z przewagą kapitału zagranicznego • Wskaźnik udziału w rynku rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych (ROR): <ul style="list-style-type: none"> – banków z przewagą kapitału krajowego – banków z przewagą kapitału zagranicznego
Wskaźniki siły kapitałowej banków	<ul style="list-style-type: none"> • Współczynnik wypłacalności (<i>solvency ratio</i>) • Współczynnik kapitału podstawowego Tier 1 (CET1)
Wskaźniki koncentracji sektora bankowego (wskaźniki siły rynkowej)	<ul style="list-style-type: none"> • Wskaźniki koncentracji kapitału: <ul style="list-style-type: none"> – wskaźnik udziału pięciu największych banków z przewagą kapitału krajowego (CR5): <ul style="list-style-type: none"> – w aktywach sektora bankowego – w łącznej wartości udzielonych kredytów w sektorze bankowym – w łącznej wartości depozytów przyjętych w sektorze bankowym – wskaźnik udziału dziesięciu największych banków z przewagą kapitału krajowego (CR10): <ul style="list-style-type: none"> – w aktywach sektora bankowego – w łącznej wartości udzielonych kredytów w sektorze bankowym – w łącznej wartości depozytów przyjętych w sektorze bankowym • Wskaźniki koncentracji kapitału: <ul style="list-style-type: none"> – współczynnik koncentracji CR_k – wskaźnik Herfindahla-Hirschmana (HHI) – statystyka H estymowana metodą Panzara-Rossa
Wskaźniki efektywności	<ul style="list-style-type: none"> • Wskaźniki ROA banków z przewagą kapitału krajowego • Wskaźniki ROA banków z przewagą kapitału zagranicznego • Wskaźniki ROE banków z przewagą kapitału krajowego • Wskaźniki ROE banków z przewagą kapitału zagranicznego
Wskaźniki jakościowe	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje produktów bankowych oferowanych przez banki z przewagą kapitału krajowego • Rodzaje produktów bankowych oferowanych przez banki z przewagą kapitału zagranicznego • Innowacyjność banków krajowych • Innowacyjność banków zagranicznych

Źródło: opracowanie własne.

W opracowaniu do badań empirycznych wybrano trzy zasadnicze grupy wskaźników. Pierwsza grupa obejmuje miary zmian struktury własnościowej sektora bankowego. Obrazują one strukturę aktywów sektora bankowego według źródeł pochodzenia kapitału. Umożliwiają więc rozkład własności kapitału w obrębie całego sektora bankowego, jak i pojedynczych banków oraz zmian dokonujących się w danym szeregu czasowym. W grupie tej znalazły się mierniki odzwierciedlające dane strukturalne, tj. liczbę banków kontrolowanych przez inwestorów krajowych i zagranicznych. Choć w ujęciu nominalnym wielkości te nie obrazują ich rzeczywistego udziału w rynku, gdyż duża liczba banków nie musi wskazywać na ich dominację rynkową, to informują one o tym, czy sektor bankowy zdominowany jest przez banki krajowe, czy też te kontrolowane z zagranicy.

Z punktu widzenia procesu repolonizacji najistotniejszymi wydają się pozostawać:

- wskaźnik struktury kapitału krajowego w sektorze bankowym,
- wskaźnik struktury kapitału zagranicznego w sektorze bankowym.

Wskaźniki te informują, w jakim stopniu sektor bankowy kontrolowany jest – odpowiednio – przez inwestorów krajowych oraz inwestorów zagranicznych. Wartości wskaźników dopełniają się do 100%. Im wyższy udział kapitału krajowego w aktywach sektora bankowego (a tym samym niższy udział kapitału zagranicznego w aktywach sektora bankowego), tym wyższy stopień repolonizacji. W większym stopniu sektor bankowy pozostaje więc w rękach krajowych inwestorów, a jednocześnie mniejszy jest wpływ zagranicznych banków na kondycję polskiego sektora bankowego. Ważnym dopełnieniem pomiaru repolonizacji z uwzględnieniem wskaźników struktury własnościowej jest identyfikacja wartości aktywów będących w rękach krajowych inwestorów oraz wartości aktywów, których kapitał reprezentują inwestorzy zagraniczni, na tle zmian wielkości aktywów ogółem całego sektora bankowego.

Ważną grupą miar repolonizacji są też wskaźniki koncentracji sektora bankowego, określane również jako wskaźniki siły rynkowej. Najczęściej poziom koncentracji analizuje się z wykorzystaniem wskaźnika udziału k największych banków (zwykle jest to 5, 10 lub 15 największych banków) w całym sektorze bankowym. W analizie procesu repolonizacji przyjęto, iż miary te będą odzwierciedlały udziały grupy banków według źródeł pochodzenia kapitału. I tak wskaźniki koncentracji sektora bankowego obejmują:

- wskaźnik udziału banków z przewagą kapitału krajowego prywatnego spośród pięciu największych podmiotów bankowych,
- wskaźnik udziału banków z przewagą kapitału krajowego państwowego spośród pięciu największych podmiotów bankowych,
- wskaźnik udziału banków z przewagą kapitału zagranicznego spośród pięciu największych podmiotów bankowych.

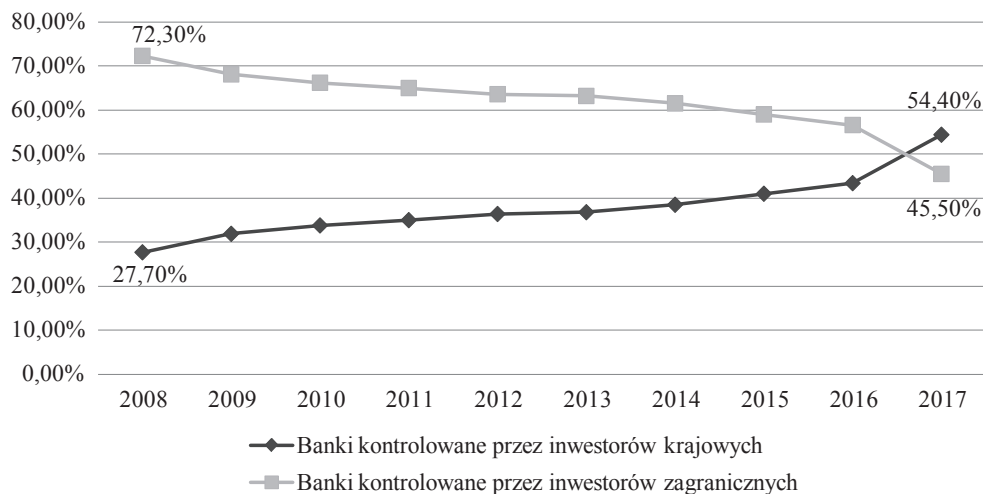
Wskaźniki te informują o poziomie koncentracji największych banków kontrolowanych przez inwestorów krajowych oraz zagranicznych. Jednocześnie wskazują, jaka część całego sektora bankowego zdominowana jest przez podmioty z przewagą

kapitału krajowego – prywatnego i państwowego, w odniesieniu do łącznej wartości ich sum bilansowych.

Trzecia grupa wskaźników przyjęta w badaniach obejmuje miary efektywności, głównie obejmujące wskaźniki rentowności instytucji bankowych. Należą one do jednej z najważniejszych grup wskaźników finansowych stosowanych do oceny kondycji banku [Kopiński 2008, s. 157]. Umożliwiają analizę efektywności wykorzystania zasobów zaangażowanych w działalność bankową. Najpopularniejszymi wskaźnikami rentowności są *Return on Assets* (ROA) – wskaźnik rentowności aktywów [Iwanicz-Drozdowska 2012, s. 72; Niewiadoma 2007/2008, s. 165; Kopiński 2008, s. 154], *Return on Equity* (ROE) – wskaźnik rentowności kapitału własnego [Iwanicz-Drozdowska 2012, s. 72; Niewiadoma 2007/2008, s. 165; Kopiński 2008, s. 157] oraz *Return on Sales* (ROS) – wskaźnik rentowności sprzedaży. W aspekcie procesu repolonizacji analizie i ocenie poddano wskaźniki efektywności wybranych banków w okresie przed i po zmianach w ich strukturze właścicielskiej.

4. Analiza wybranych wskaźników oceny procesu repolonizacji banków w Polsce

W badanym okresie (lata 2008-2017) powszechnie wskazuje się na systematyczny wzrost udziału kapitału krajowego w aktywach sektora bankowego z 27,7% w roku 2008 do 54,4% w roku 2017 (por. rys. 1). Tym samym przyjmuje się, że znaczenie kapitału zagranicznego w sektorze bankowym w Polsce ulegało zmniejszeniu.

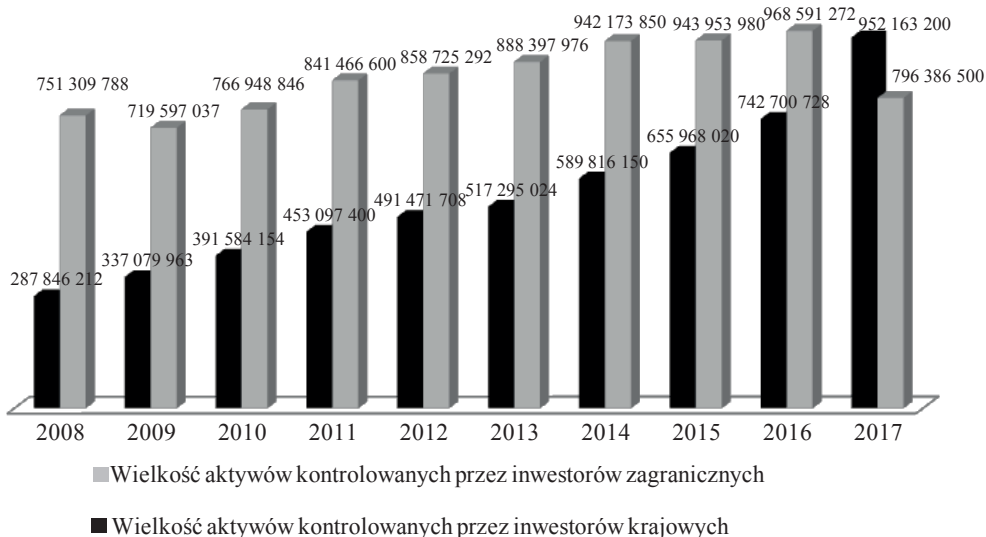

Rys. 1. Struktura własnościowa sektora bankowego w Polsce w latach 2008-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [KNF, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018].

Rysunek 1 wskazuje, że przełomowym dla repolonizacji banków krajowych okazał się rok 2017. W aktywach sektora bankowego po raz pierwszy od roku 1999² dominujący stał się, bowiem udział inwestorów krajowych. Na koniec 2017 r. kapitał krajowy stanowił 54,4% aktywów ogółem całego sektora, podczas gdy kapitał zagraniczny obniżył się do 45,5%. Zmiana struktury właścicielskiej sektora na rzecz przewagi kapitału krajowego dokonała się za sprawą przejścia kontroli nad bankiem Pekao SA w czerwcu 2017 r. przez PZU SA i PFR SA. UniCredit – włoska grupa finansowa – zdecydowała się sprzedać 32,3% akcji drugiego największego banku w Polsce, z czego 20% nabyło PZU SA za 6,5 mld zł, a 12,8% przejął PFR SA za 4,1 mld zł. UniCredit pozostał akcjonariuszem banku z pakietem 6,26% akcji, jednak do roku 2019 zobowiązał się go zbyć.

W ujęciu wartościowym wielkość aktywów kontrolowanych przez inwestorów krajowych wzrosła z 287 846 212 tys. zł w 2008 r. do 952 163 200 tys. zł w 2017 r. (rys. 2). W okresie analizy nastąpiło zatem łącznie ponad trzykrotne zwiększenie się wartości aktywów będących w rękach rodzimych inwestorów. Największy wzrost odnotowano w roku 2017 – o 28,20%, co było w głównej mierze rezultatem przejścia kontroli nad Pekao SA przez krajowy kapitał państwowy. Średnie tempo wzrostu wielkości krajowych aktywów sektora bankowego w latach 2008-2016 (bez roku 2017) wynosiło 12,65%. Uwzględniając jednak istotny wzrost w ostatnim roku analizy, średnie tempo zmian kształtowało się na poziomie 14,37%.

Rys. 2. Wielkość aktywów kontrolowanych przez inwestorów krajowych oraz zagranicznych (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne.

² W 1999 r. w strukturze własnościowej polskiego sektora bankowego 52,8% kontrolowali inwestorzy krajowi, zaś 47,2% było w rękach inwestorów zagranicznych.

Na uwagę zasługuje fakt, iż w latach 2008-2017 następował coroczny wzrost całkowitej wielkości aktywów polskiego sektora bankowego, zatem pomimo iż udział kapitału zagranicznego w ogóle aktywów zmniejszał się, to wartościowo – poza 2009 oraz 2017 r. – następował także ich systematyczny wzrost. Spadek w roku 2009 był efektem rozprzestrzeniania się skutków globalnego kryzysu finansowego i negatywnych konsekwencji, jakich doświadczyły spółki-matki, mające swe spółki-córki na terytorium Polski. Przyczyną istotnego zmniejszenia się wielkości zagranicznych aktywów sektora bankowego z 968 591 272 tys. zł w 2016 r. do 796 386 500 tys. zł w 2017 r. było natomiast przejęcie drugiego co do wielkości banku w Polsce – Pekao SA.

Zmiany w strukturze własnościowej obserwuje się także w odniesieniu do liczby banków kontrolowanych przez inwestorów krajowych (por. tab. 2). Do roku 2014 inwestorzy krajowy kontrolowali 10 banków komercyjnych (z wyjątkiem roku 2012) oraz wszystkie banki spółdzielcze, z czego Skarb Państwa kontrolował 4 banki komercyjne, w tym: PKO Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Bank Poczty i Bank Ochrony Środowiska. Liczba banków będących w posiadaniu krajowych inwestorów zaczęła zwiększać się od 2015 r. Zmiany te nastąpiły między innymi za sprawą przejęcia kontroli nad Alior Bankiem SA przez PZU SA. Grupa PZU nabyła od włoskiej grupy Carlo Tassara 25,5% akcji Alior Banku za 1,63 mld zł. Jednocześnie zwiększała się liczba banków kontrolowanych przez Skarb Państwa.

Tabela 2. Liczba banków kontrolowanych przez inwestorów krajowych oraz zagranicznych w latach 2008-2017

Liczba banków	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Banki kontrolowane przez inwestorów krajowych, w tym:										
Skarb Państwa	4	4	4	4	4	4	4	5	5	8
Banki kontrolowane przez inwestorów zagranicznych	42	39	39	37	36	31	28	26	24	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [KNF, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018].

W roku 2017 inwestorzy krajowi kontrolowali już aż 14 banków³. Do 8 wzrosła także liczba banków kontrolowanych przez inwestorów reprezentujących kapitał państwowy. Było to rezultatem m.in. przejęcia banku Pekao SA przez PZU SA i PFR SA oraz przejęcia wydzielonej części banku BPH SA przez Alior Bank SA (wcześniej repolonizowany) za 1,23 mld zł. Na uwagę zasługuje również fakt, iż po-

³ Banki krajowe z dominującym udziałem kapitału polskiego wg stanu na koniec 2017 r. to: Po-wszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA, Bank Polska Kasa Opieki SA, Bank Gospodarstwa Kra-jowego, Alior Bank SA, Getin Noble Bank SA, Idea Bank SA, Bank Polskiej Spółdzielczości SA, Bank Ochrony Środowiska SA, SGB-Bank SA, PKO Bank Hipoteczny SA, Bank Poczty SA, Plus Bank SA, Pekao Bank Hipoteczny SA, BPI Bank Polskich Inwestycji SA oraz wszystkie banki spółdzielcze.

mimo że dane te jednoznacznie wskazują, iż polski sektor bankowy istotnie zdominowany jest przez banki kontrolowane z zagranicy, to nie odzwierciedlają one ich rzeczywistej dominacji rynkowej, czego potwierdzeniem jest struktura własnościowa sektora.

Dopełnienie analizy struktury własnościowej sektora bankowego stanowią wskaźniki struktury własnościowej poszczególnych banków. Rezultaty działań na rzecz repolonizacji w coraz większym stopniu widoczne są bowiem w strukturze akcjonariatu banków w Polsce (por. tab. 3). W 2017 r. kapitał krajowy państwowy stanowił większościowy pakiet w banku PKO BP, Banku Pekao SA, Alior Banku, Banku Pocztowym, BOŚ Banku oraz Banku Gospodarstwa Krajowego. Zatem w dwóch największych bankach w Polsce dominował kapitał rodzimy. Jednocześnie kapitał krajowy prywatny dominował w Getin Noble Banku SA, Idea Banku oraz Plus Banku. W pozostałych bankach dominującym akcjonariuszem były zagraniczne grupy kapitałowe.

Tabela 3. Struktura własnościowa największych banków w Polsce w 2017 r.

Nazwa banku	Kraj pochodzenia kapitału zagranicznego	Struktura własnościowa
PKO BP	Polska	Skarb Państwa – 29,43%
Bank Pekao SA	Polska	PZU SA i PFR SA – łącznie 32,80%
BZ WBK	Hiszpania	Banco Santander SA – 69,41%
mBank	Niemcy	Commerzbank – 69,49%
ING Bank Śląski	Holandia	Grupa kapitałowa ING – 75,00%
BGŻ BNP Paribas	Francja	Grupa BNP Paribas – 88,33%
Bank Millennium	Portugalia	Banco Comercial Portugues – 50,10%
Alior Bank	Polska	GK PZU – 32,22%
Getin Noble Bank SA	Polska	LC Corp BV – 38,18%
City Handlowy	USA	Citibank Overseas Investment Corporation (COIC) – 75%
Eurobank	Francja	Société Générale – 98%
Credit Agricole	Francja	Credit Agricole Polska SA należąca do grupy kapitałowej Crédit Agricole – 100%
Deutsche Bank	Niemcy	Deutsche Bank AG – 100%
Toyota Bank	Niemcy	Toyota Kreditbank GmbH – 100%
Raiffeisen Polbank	Austria	Raiffeisen Bank International AG – 100%
Volkswagen Bank	Niemcy	Koncern Volkswagen – 100%
Nest Bank	Wielka Brytania	AnaCap Financial Partners LPP – 100%
Bank Pocztowy	Polska	Poczta Polska SA – 75% minus 10 akcji
Idea Bank	Polska	Leszek Czarnecki (bezpośrednio i pośrednio) – 79,74%
BOŚ Bank	Polska	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) – 52,41%
Plus Bank	Polska	Karswell Ltd – 49,70%
Bank Gospodarstwa Krajowego	Polska	Skarb Państwa – 100%

Źródło: opracowanie własne.

Dokonując pomiaru zmian zachodzących wskutek repolonizacji banków krajowych, poddano analizie stopień koncentracji polskiego sektora bankowego z punktu widzenia jego struktury własnościowej (por. tab. 4). Celem tego pomiaru była ocena siły rynkowej banków w Polsce. Wysoki poziom koncentracji sektora bankowego może wskazywać na istotną siłę rynkową podmiotów bankowych oraz że zajmują one kolektywnie dominującą pozycję.

Tabela 4. Wskaźniki koncentracji sektora bankowego według źródeł pochodzenia kapitału (w %)

Wskaźniki koncentracji sektora bankowego	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Udział banków z przewagą kapitału krajowego prywatnego spośród pięciu największych podmiotów bankowych w aktywach ogółem sektora bankowego	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Udział banków z przewagą kapitału krajowego państwowego spośród pięciu największych podmiotów bankowych w aktywach ogółem sektora bankowego	12,63	14,54	14,44	14,55	14,15	13,96	15,91	16,40	15,95	26,27
Udział banków z przewagą kapitału zagranicznego spośród pięciu największych podmiotów bankowych w aktywach ogółem sektora bankowego	31,24	29,45	28,49	28,19	28,13	32,43	31,52	32,28	31,80	21,68
Wskaźnik koncentracji polskiego sektora bankowego (CR5)	44,60	44,50	43,90	44,30	44,90	46,10	48,50	48,80	48,30	47,80
Średnia wartość wskaźnika koncentracji w Unii Europejskiej (CR5)	44,00	44,00	47,00	47,00	47,00	47,00	47,00	46,00	46,00	b.d.

Źródło: opracowanie własne.

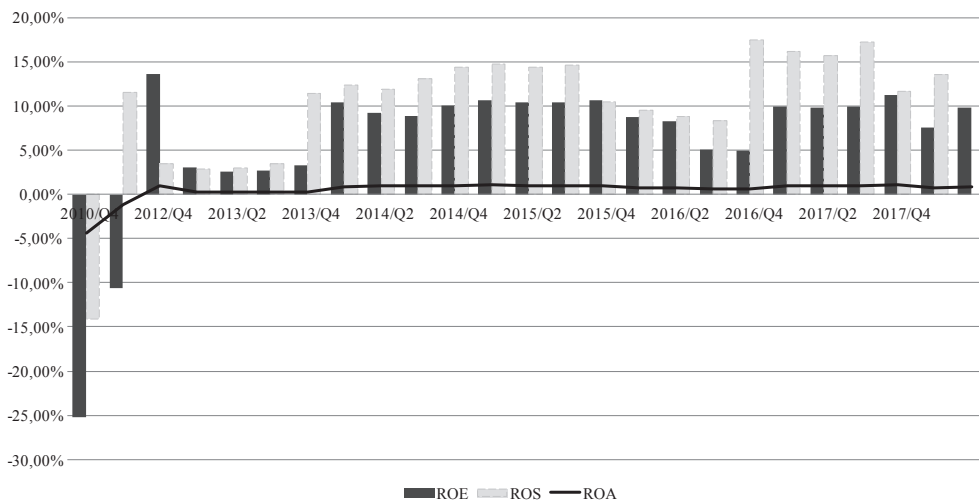
W latach 2008-2017 wśród pięciu największych banków w Polsce według wielkości aktywów zdecydowanie największy udział stanowił kapitał zagraniczny. Do roku 2016 udział ten oscylował w przedziale pomiędzy 31,24% w 2008 r., 28,13% w 2012 r. a 31,80% w roku 2016. W roku 2017 na skutek przejęcia banku Pekao SA przez PZU SA i PFR SA uległ on jednak istotnemu zmniejszeniu – do 21,68%.

Analiza udziału kapitału krajowego wskazuje z kolei na fakt, iż w całym badanym okresie w żadnym spośród pięciu największych banków nie dominował krajowy kapitał prywatny. Udział kapitału krajowego państwowego do roku 2016 wahał się pomiędzy 12,63% w roku 2008 a 15,95% w roku 2016. W ostatnim okresie ana-

lize, na skutek przejęcia kapitału będącego dotychczas w rękach inwestorów włoskich przez kapitał krajowy państwowy, udział ten znacząco wzrósł – do 26,27%. Proces repolonizacji dokonywany był zatem w głównej mierze przy udziale kapitału państwowego.

Trzecia grupa wskaźników obejmowała ocenę efektywności banków poddanych repolonizacji. W ocenie uwzględniono dwa repolonizowane banki, które w latach 2015-2017 w największym stopniu miały wpływ na zmianę relacji kapitału krajowego do zagranicznego w aktywach ogółem sektora, tj. Alior Bank SA oraz Pekao SA.

Analizę efektywności Alior Banku SA w kontekście zmian jego struktury właścicielskiej należy skoncentrować w szczególności na okresie następującym po przejęciu 25,19% udziałów w jego kapitale zakładowym przez PZU SA. Proces nabycia udziałów w Alior Banku SA to okres pomiędzy 30 maja 2015 r., kiedy została podpisana przedwstępna umowa pomiędzy stronami, a 11 marca 2016 r., gdy nastąpiło zakończenie rozliczenia transakcji (zapłata III transzy przez PZU SA) [Pyka i in. 2018, s. 194-195]. W tym okresie zauważa się spadek wszystkich badanych wskaźników rentowności banku (por. rys. 3). Czas niepewności związany ze zmianą struktury właścicielskiej, w kierunku zwiększenia udziału krajowego kapitału państwowego, skutkowałam zatem spadkiem rentowności Alior Banku SA.

Rys. 3. Wskaźniki rentowności Alior Banku SA

Źródło: opracowanie własne na podstawie kwartalnych sprawozdań finansowych.

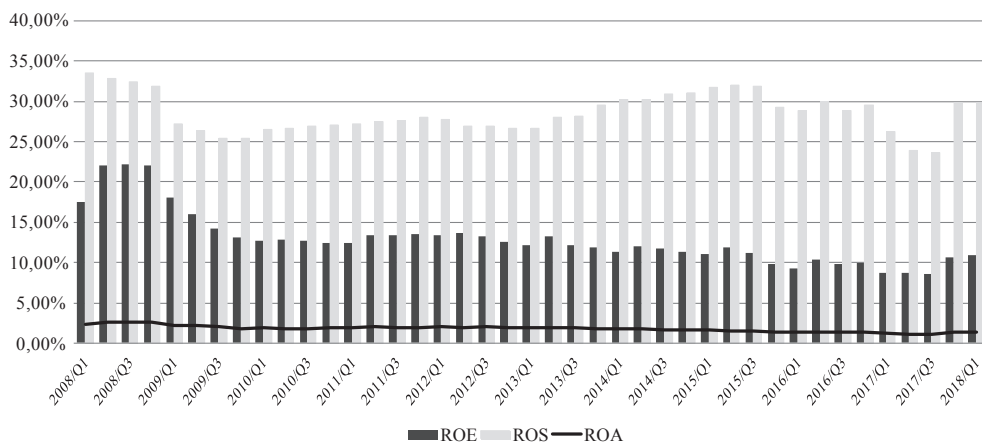
Pierwsza istotna poprawa efektywności nastąpiła w IV kw. 2016 r. Odnotowano wówczas niemal dwukrotny wzrost badanych wskaźników w stosunku do poprzedniego kwartału. Bank osiągnął rentowność aktywów równą 1,01%, rentowność kapitału własnego na poziomie 9,97% oraz rentowność sprzedaży – 17,52%.

4 listopada 2016 r. do Alior Banku SA włączono wydzieloną część banku BPH SA. W wyniku tej transakcji jego aktywa wzrosły do 61 211 849 tys. zł [Pyka i in. 2018, s. 198-200]. Według danych finansowych w IV kw. 2016 r. Alior Bank SA z tytułu nabycia wydzielonej części BPH SA osiągnął zysk na poziomie 508 056 tys. zł, dzięki czemu jego łączny wynik finansowy po opodatkowaniu wzrósł z 86 937 tys. zł w III kw. 2016 r. do 369 404 tys. zł w IV kw. 2016 r. W kolejnych kwartałach zauważa się utrzymanie wartości zysku netto banku na poziomie zbliżonym do tego przed działaniami na rzecz jego repolonizacji.

Analizując natomiast wskaźniki rentowności w roku 2017 oraz w I kw. 2018 r., zauważa się ich stały wzrost. Szczególnie w III kw. 2017 r., gdy bank uzyskał wartości wskaźników równe: ROA – 1,14%, ROE – 9,83% oraz ROS – 17,20%, tj. niemal najwyższe w całej dotychczasowej działalności Alior Banku SA. Na tej podstawie można więc wysunąć wniosek o poprawie rentowności banku w wyniku zwiększenia udziału kapitału krajowego w jego strukturze właścicielskiej.

Analizę rentowności banku Pekao SA z punktu widzenia zmian w jego strukturze właścicielskiej należy podzielić na dwa podokresy (por. rys. 4):

- pierwszy – od stycznia 2008 r. do czerwca 2017 r. – kiedy głównym akcjonariuszem była włoska grupa UniCredit S.p.A.,
- drugi – od lipca 2017 r. do marca 2018 r. – gdy nastąpiło przejęcie kontroli nad bankiem przez PZU SA i PFR SA.

Rys. 4. Wskaźniki rentowności banku Pekao SA

Źródło: opracowanie własne na podstawie kwartalnych sprawozdań finansowych.

W pierwszym podokresie badawczym wskaźniki rentowności oscylowały w przedziale: ROA – pomiędzy 1,11% a 2,67%, ROE – pomiędzy 8,75% a 22,22%, ROS – pomiędzy 23,86% a 33,55%. W IV kw. 2015 r. zauważa się ich spadek. Niższy poziom rentowności utrzymywał się do III kw. 2017 r., a więc do momentu za-

kończenia transakcji zmiany głównego akcjonariusza banku. Dopiero w drugim podokresie badawczym następowała systematyczna poprawa badanych wskaźników. Bank osiągnął najwyższe wartości wskaźników rentowności na końcu analizy, tj. w I kw. 2018 r. (ROA – 1,38%, ROE – 10,94%, ROS – 29,83%). Podobnie jak w przypadku Alior Banku SA, bank Pekao SA po finalizacji działań na rzecz jego repolonizacji zwiększał zatem efektywność swej działalności.

5. Zakończenie

Przeprowadzone badania jednoznacznie wskazują na zwiększanie się roli kapitału krajowego w polskim sektorze bankowym. Wprawdzie dopiero w roku 2017 rozpoczyna się zmiana proporcji między krajowym a zagranicznym kapitałem bankowym, ale pewien rosnący trend repolonizacji widoczny jest już po okresie globalnego kryzysu finansowego. Przeprowadzone badania z wykorzystaniem wybranych wskaźników repolonizacji wskazują jednak na nierównomierny rozkład jej efektów. W okresie analizy nastąpiło łącznie ponad trzykrotne zwiększenie się wartości aktywów będących w rękach krajowych inwestorów. W roku 2015 zaczęła zwiększać się też liczba banków będących w posiadaniu krajowych inwestorów, chociaż analizowane dane empiryczne jednoznacznie wskazują na dominację ich kontroli przez banki z zagranicy. Rezultaty działań na rzecz repolonizacji w coraz większym stopniu widoczne są w strukturze akcjonariatu banków w Polsce. Jednak w latach 2008-2016 wśród pięciu największych banków w Polsce według wielkości aktywów zdecydowanie największy udział stanowił kapitał zagraniczny. Dopiero w roku 2017 dominujący udział przeszedł w ręce inwestorów krajowych. Badania pokazują też, że proces repolonizacji dokonywany jest w głównej mierze przy udziale kapitału państwowego, co niewątpliwie może wpływać negatywnie na jego rynkową ocenę.

Przeprowadzona analiza empiryczna wskaźników efektywnościowych dwóch przejętych banków przez krajowy kapitał finansowy wykazała, że zarówno w przypadku Alior Banku SA, jak też banku Pekao SA po finalizacji działań na rzecz jego repolonizacji zwiększały one efektywność swej działalności. Biorąc pod uwagę obserwowaną wolatylność efektywności w polskim sektorze bankowym, wskaźniki te mogą ulegać wahaniom.

Otrzymane w procesie pomiaru przy użyciu wybranych wskaźników wyniki repolonizacji uzasadniają reprezentowane w opracowaniu założenie, że repolonizacja sektora bankowego w Polsce jest procesem długotrwałym i wymaga stałego pomiaru, monitorowania, jak też oceny.

Literatura

- Capiga M., 2009, *Determinanty i pomiar efektywności działania banku*, [w:] *Konkurencyjność i efektywność działania banku – podejście zasobowe*, J. Harasim (red.), Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Flejterski S., Wahl P., 2010, *Globalizacja – stare i nowe dylematy u progu drugiej dekady XXI wieku*, [w:] *Globalizacja. Liberalizacja. Etyka*, Zeszyty Naukowe nr 607, Współczesne Problemy Ekonomiczne nr 2, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Instytut Wolności, 2015, *Możliwe zmiany struktury właścicielskiej sektora bankowego w Polsce*, Warszawa, październik.
- Iwanicz-Drozdowska M., 2012, *Zarządzanie finansowe bankiem*, PWE, Warszawa.
- Jaworski W.L., 2001, *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2008 r.*, Warszawa 2009.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2009 r.*, Warszawa 2010.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2010 r.*, Warszawa 2011.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2011 r.*, Warszawa 2012.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2012 r.*, Warszawa 2013.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2013 r.*, Warszawa 2014.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2014 r.*, Warszawa 2015.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2015 r.*, Warszawa 2016.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2016 r.*, Warszawa 2017.
- KNF, *Raport o sytuacji banków w Polsce w 2017 r.*, Warszawa 2018.
- Kopiński A., 2008, *Analiza finansowa banku*, PWE, Warszawa.
- Kurkliński L., 2016, *Kapitał zagraniczny a kulturowe uwarunkowania zarządzania bankami w Polsce*, C.H. Beck, Warszawa.
- Niewiadoma M., 2007/2008, *Wielopoziomowy system kontroli banków*, CeDeWu Platinum, Warszawa.
- PIS, *Program Prawa i Sprawiedliwości 2014*.
- Pyka I., Cichy J., Nocoń A., Pyka A., 2018, *Repolonizacja banków w Polsce. Przesłanki, założenia i dylematy zmian własnościowych*, Difin, Warszawa.
- Pyka I., Nocoń A., 2018, 'Repolonization' Process of Domestic Banks. Analysis of Conditions and Opportunities, [w:] Choudhry T., Mizerka J. (eds.), *Contemporary Trends in Accounting, Finance and Financial Institutions*, Springer Proceedings in Business and Economics, Springer, Cham, 2018, Chapter 11, s. 139-154.
- [www1] Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego, <http://www.sloownik-online.pl/kopalinski/2A4B3ED2C767CAFA412565BA000B23FE.php> [dostęp: 12.02.2017].